

YAHYA KEMAL VE ATTİLA İLHAN'IN YOLLARINDA YOL VE YOLCULUK METAFORLARI

Nesrin GÜNAY*

ÖZ: Dilbilimde, şiir dili, dilin bireysel kullanımı olan sözün en özel ve öznel biçimi olarak görülür. Şiir dilini dilbilimsel açıdan incelemek için özel yöntemlere ihtiyaç duyulur. Bu incelemeler, edebiyat eleştirmenleri için metne dayalı olarak yargılamadan yorum yapmayı sağlayan bir basamak özelliği taşır. Şiir dili incelemelerinin farklı boyutları vardır. Bunlardan en önemlisi şairin kullandığı kelimeler, bu kelimelerin gerçek ya da hayal dünyasındaki karşılıkları, kelimelerin bir araya getirilirken hangi dilbilimsel yapıların tercih edildiği ve bu bir araya gelişten hangi yeni imaj ve imgelerin oluşturulduğudur. Bunların dilbilimdeki inceleme alanları anlambilim, sözdizimi ve göstergebilim alanlarıdır. Anlambilim, dilin sınırlarını aşarak göstergeler (kelimeler) ile dış dünya arasındaki ilişkileri, sözdizimi bu göstergelerin nasıl bir araya geldiğini, göstergebilim ise göstergeler arasındaki ilişkileri incelemeyi hedefler. Bu makalede Türk Edebiyatının önemli iki şairi olan Yahya Kemal ve Attilâ İlhan'ın şiirlerindeki yol ve yolculuk göstergelerini anlambilim, sözdizimi, göstergebilimden yararlanarak, bu göstergelere şiir bütününde yüklenen temel, yan, uzak-yakın çağrışımlı anlamlar, duyu değerlerini de kapsayan metaforik anlamlar çözümlenmeye çalışılmıştır. İki şairin şiirlerindeki yol ve yolculuk göstergelerinin anlam alanı belirlenmiş ve bu alanların belirlenmesindeki etken unsurlar çözümlenmiştir. Sonuç olarak iki şairin şiirlerindeki seçme ve birleştirme eksenindeki farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: şiir dili, dilbilim, anlambilim, sözdizimi, göstergebilim, Yahya Kemal, Attilâ İlhan, metafor, yol/yolculuk metaforları.

ROAD AND TRIP METAPHORS IN POEMS OF YAHYA KEMAL AND ATTİLA İLHAN

ABSTRACT: In linguistics, poetical discourse is seen as the most special and personal usage of the subjective form of the parole. Special methods are needed to examine the poetical discourse according to linguistic aspects. These studies based on the text for literary critics to comment feature that moves a step without judgment. There are different sizes to examine the poetical discourse. The most important of these are words used by the poet in the real or fantasy world, and words that using together which preferred the grammatical structures and whether created which the new image and the image of this using together. Their research

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türkçe Edebiyat Bölümü.
nesringunay@trakya.edu.tr.

fields in linguistics are semantics, syntax and semiotics. Semantics aims to examine beyond the language of the signs (words) with the relationship between the outside world, the syntax aims to examine these signs how to coming together, and the semiotics aims to examine the relationship between the signs. In this article, it was tried to be resolved the road and trip signs of two important poets of Turkish literature Yahya Kemal and Attilâ İlhan in respect of the denotation, connotation, associative, emotive and metaphorical meanings, according to methods of the semantics, syntax, and semiotics. The semantic field is determined between the signs of the road and trips of the both poet's poems and the factors in the text level are analyzed to determination of these semantic fields. As a result we have tried to determine the differences of the selection and compounding in the two different poet's poetries

Keywords: poetical discourse, linguistic, semantic, syntax, semiotics, Yahya Kemal and Attilâ İlhan's poems, metaphor, road and trip metaphors.

Giri

Bir dilin tarihinde ve edebiyatında müstesna bir yere sahip olan şiirin dil hususiyetleri, hem dilbilim hem de edebiyat ara tırmacılarının dikkatini çekmi tir. Ba ta sözlü ürünler olmak üzere, dil ile ilgili her türlü ürünü inceleme sahasına alan dilbilim şiir diline de ilgisiz kalmamı tir.

Dilbilimde şiir dili, dilin söze dönü mü çok özel ve öznel bir kullanımı olarak de erlendirilmi ve bu de erlendirmeleri özel yöntemlere dayalı dil içi ölçütlerle anla ılır kılmak hedeflenmi tir. Bu yöntemleri belirlerken genel dilin i levleri arasında şiir diline bir i lev yükleme gere i duyulmu tur. Jakobson dilin altı i levinden¹ birinin şiirsel (edebi/yazınsal) i lev oldu unu belirtmi tir. şiirsel i lev, dilin dinleyicide/okuyucuda bir duygu ya da zevkin, de i ik tasarımların olu masını sa layan özel bir ileti im biçimi olarak görülmü tür. Bu i lev, dilde yer alan iki temel düzenlemeyle (seçme ve birle tirme) sa lanır. şiirin kullandı ı kelimeler genel olarak dilin her gün kullandı ımız öğeleridir. Yani seçme ekseninde, dili bilen herkesin kullanımına sunulan dilin malı olan kelimeler vardır. Ancak şiir, bunları yepyeni ba lantılarla bir araya getirebilir, şiirle tirebilir. Bu, kimi zaman yakın ve uzak ça rı ımlar sa layan göstergelerin seçilerek bir arada kullanılması, kimi zaman çe itli tasarımlar uyandıran, duygu de erleri yüksek öğelerin seçimi, kimi zaman da alı ılmadık ba da tırmalara gidilmesiyle sa lanır.

Bu makalede, ünlü şiirlerimizden Yahya Kemal ve Attilâ İlhan'ın şiirlerindeki yol-yolculuk göstergelerinin (kelimelerinin) hangi seçme ve birle tirme ekseninde bir araya geldi i belirlenmeye çalı ılmı tir. Bunun

¹ R. Jakobson'a göre dilin i levleri: a) anlatım i levli, b) ça rı i levli, c) ili ki i levli, d) betimleme i levli, e) üstdil i levli, f) yazınsal i lev. (bk. Kılıç Veysel, *Dilin i levleri ve leti im*, Papatya Yayıncılık, stanbul 2002, s. 32.)

yanı sıra, derlenen bu kullanımların, dil dı ı gerçeklikte hangi nesne ve durumlara gönderme yaptı ı ve hangi uzak-yakın ça rı ımlara, hangi anlamların aktarımına aracılık etti i anlambilim, sözdizimi ve göstergebilim bakımından incelenmi tir. Saussure ve Peirce ile ba layan ça da göstergebilim, insan ya antısındaki anlamlı göstergeleri (kelimeleri) ve göstergeler arasındaki ili kileri, sözdizimi bu göstergelerin nasıl bir araya geldi ini, anlambilim ise dilin sınırlarını a arak dil ile dı dünya arasındaki ili kileri saptamayı hedefler. Göstergebilimin u ra tı ı temel birim göstergedir, ama en can alıcı nokta göstergelerin bir arada nasıl i ledikleridir. Bir sözcük tek ba ına ele alındı ında bir tek nesneyi de il, o nesnenin de içinde yer aldı ı bir kümeyi temsil eder.² Göstergebilimciler bir edebiyat metnini incelerken olasılık ölçüsünde nesnel ve öznel yargılardan, seçimlerden uzak kalırlar. Metnin yapısını, biçimini betimleme, aynı zamanda da onu emala tırma hedefleri vardır. Metnin bir tek do ru anlamı olaca ını bugün pek kimse savunmuyorsa da böyle bir yöntemle, en iyi tanıma varılaca ına, bu yolun en sa lam sonuca götürece ine, yanlı de erlendirmelerden ele tiriciyi koruyaca ına inanılır. Edebiyat metninde anlamlı bir birimin belirten yüzünü saptamak önemli, ama o oranda zor bir i tir.³ Bu ba lamda, iki airin iirlerindeki özel dil malzemelerinin benzerlik ve farklılıkları anlambilime ve göstegebilime dayalı söz sanatlarından metafora (e retileme-istiare) ba lı olarak ortaya konmu tur. Metaforun tercih edilmesinin nedeni, metaforu olu turan deyim aktarmalarının iirin kendine has bir aracı durumunda olmasındandır.⁴

J. Kristeva, yapıtın belirten yüzünden ayrılmadan (yani dilbilimsel yöntemle) yapılacak incelemede hem tarihsel verilerin hem yazarın ki ili inin (psikanaliz) göz önünde tutulması gerekti ini ifade eder.⁵ Bu görü ten yola çıkarak yer yer her iki airin de ya adıkları dönem ve ahsi olarak etkilendikleri unsurlar ve bunların iirlerine yansımaları üzerinde kısaca durulmu tur. Esas itibarı ile makalenin konusu bir edebiyat incelemesi olmadı ı için, airlerin edebî ahsiyetleri ve ya adıkları dönem üzerinde pek durulmamı tir.

² Erkman, Akerson, *Göstergebilime Giri*, Multilingual Yayınları, stanbul 2005, s. 26, 35.

³ Bayrav, Süheyla, *Dilbilimsel Edebiyat Ele tirisi*, Multilingual Yayınları, stanbul 1999, s. 22.

⁴ Metafor konusunda bazı dilbilimciler bir yönüyle dillerin de metaforik temellere dayalı oldu unu, bazı özelliklerin toplamından (anlambirimcikler) ortak özellikleri ta ryan kelimelerin (dil göstergelerinin) ortaya çıktı ını ileri sürer. (bk. Aksan, Do an, *iir Dili ve Türk iir Dili*, Engin Yayınları, Ankara 1995, 67)

⁵ Bayrav, Süheyla, *age.*, s. 24.

Bir edebî metni anlamının ve yorumlamanın ilk basamağında şiirdeki duygu ve düşüncelerin en temel aktarıcısı olan dil malzemesinin incelenmesi yer alır. Bu bakımdan, makalenin konusu esas olarak şiirlerin edebî ahşiyetleri de il onların bize şiirleri aracılığı ile sunmuş oldukları özel dil malzemelerinin dilbilim açısından değerlendirilmesidir. ki şiirin karılaştırılmasının nedeni ise, karılaştırılmalı bir edebiyat incelemesi yapmak değil, özel ve öznel dil olan şiir dilinin özneler arası farklı kullanımlarını örneklerle dayalı olarak gözler önüne serilebilmektir.

ncelemede, Yahya Kemal'in *Kendi Gök Kubbeimiz*, *Eski şiirin Rüzgarıyla*, *Rubâiler* ve *Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyi*; Attilâ İhan'ın *Ya mur Kaçarı*, *Duvar*, *Sisler Bulvarı*, *Ben Sana Mecburum*, *Yasak Sevi mek*, *Bela Çiçe i* ve *Elde Var Hüzün* adlı şiir kitaplarındaki yol ve yolculuk ile ilgili göstergeleri tespit edilmiş, bunların çağrışımlarına dayalı anlam alanları belirlenmiş ve nasıl bir anlam bütünüyle bir araya geldikleri üzerinde durulmuştur. Tespit edilen dil malzemesinden, doğrudan doğruya ruya yol ve yolculuk gönderimi yapanlar ile yol ve yolculuğu çağrıştıranlar incelemeye esas alınmıştır.

I. Metafor (Yunanca: methapore, Arapça: ' riyet > isti re, Türkçe: e retileme)

Metafor, aralarında uzak yakın ilgi, benzerlik, ilgisizlik, yakınlık, bulunan iki şey arasında bir benzetme yoluyla ilişki kurarak birinin adını ötekine aktarmaya çalışılması sonucunda oluşan dil olayıdır.⁶ şiir dilinde metaforik kullanımlar, bir dil göstergesinin temel anlam ilintisi ile başka anlam dairelerinde yer alması biçiminde karşımıza çıkar.

Dilin iki anlatım biçiminden biri olan heyecan ve duygu uyandırma amaçlı kullanımların ilk sırasında yer alan şiirlerde anlatımın diğer türü olan olay aktarmaya ihtiyaç duyulmaz. Olayların özel bir dille hissiyata dayalı olarak dile dökülmesi söz konusudur. Bildirim görevi olmayan şiirde, en yaygın tercih edilen söz sanatı, sözü sanata dönüştürme aracı olarak nitelenebilecek olan metaforlardır. şiirler nasıl ki dilin bütün imkânlarından yararlanarak dili hem bir araç hem de ortam olarak kullanırsa, dilin bütün anlam imkânlarını yapısında bulunduran metaforları da etkili bir biçimde kullanır. Metaforik anlam imkânlarından en başta gelenleri yan anlamlar, mecazlar, uzak yakın çağrışımlar, deyim aktarmalarıdır. Aristo, *Poetika* adlı eserinde, mecazlar ve deyim aktarımlarının kullanımıyla, dilin gündelik bayağılıktan ve kabalıktan kurtarılabilmesini ifade eder.⁷ Bu aynı

⁶ Aksan, Doğan, *age.*, 126.

⁷ Aristoteles, *Poetika* (Çev.: Smail Tunalı), Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s. 63.

zamanda iir dilinin bir özelli i olarak de erlendirilir: Dilin gündelik kullanımından farklı özel, sanatlı bir dil. Birçok dilbilimci, farklı terimleri kullansa da metaforla iir dili arasında do rudan bir ba oldu unu, metaforun bir süs de il iirin özü oldu unu öne sürer.

Joubert, zihnin üretimi olan ve iki uzak gerçekli in yakınlı tırılmasından do an imge ile metnin iirselli i arasında do rudan bir ba oldu unu ifade eder.⁸ Valery'e göre, iirde mecaz benzetme gibi figürlerin kullanımı, rastgele bir olay, gelene in yaygınla tırdı ı bir töre, bir alı kanlık olmayıp iirin özünü açıklayan yanlardır. Mecaza bir süs gözüyle bakılmamalı, iirin arama çabasının, kararsızlı ının belirtisi olarak de erlenmelidir.⁹ R. Barthes, üç tip söylevin varlı ını öne sürer ve iirin "mecaza dayanan lirik iir, dinsel metinler, us belirten sözler" grubunda yer aldı ını belirtir. Bayrav ise tek ba ma iirin özünü anlamaya yeterli olmasalar da mecaz ya da benzetmenin geli melerini izlemenin dil tarihini, edebiyat duyarlı ı tarihini aydınlattı ını ifade eder.¹⁰ Curcani, bazı istiarelerin yaygınlık kazandı ı için herhangi bir özgünlü ünün kalmadı ını, bazı istiarelerin ise ancak büyük airlerin iirlerinde bulundu unu, bütün farklı istiare kullanımlarının her birinde bir özgünlük ve bir tatlılık bulundu unu belirtir.¹¹ S. R. Levin'e göre e retileme, iirde sapmayı simgele tirir. iirde önümüze serilen bu söz sanatındaki ögelerin neye benzetildi ini ya da hangi nesneden bir sapma oldu unu anladı ımız an, bu söz sanatını e retileme olarak adlandırırız.¹² Rus incelemecisi Alexander Potebnya, imgesiz sanat olamayaca ını iirin ise hiç olmayaca ını ifade eder. iirle birlikte öteki sanatları da besleyen, özgünle tiren imge kavramı daha çok, onun sözle anlatımı açısından dilbilimi ilgilendirir. Özdemir ise imgeyi iirin ana yapı ta ı sayar. Duyulanlarla algıladı ımız varlıkların, durumların zihnimizdeki görüntüleri, bunların iire yansıma biçimleri olarak tanımlanır. mgeleri olu turan ayrıntıların da duyular yoluyla seçildi ini söyler.¹³

Bütün bu görü lerden yola çıkarak denebilir ki metafor, iir dilinde göstergelerin temel anlamı, yan anlamı, tasarımları ve duygu de erlerinin

⁸ Joubert, Jean Louis, *iir Nedir?* (Çev.: Ece Korkut) Öteki Yayınevi, Ankara 1993, s. 61

⁹ Bayrav, Süheyla, *Dilbilimsel Edebiyat Ele tirisini*, Multilingual Yayınları, stanbul 1999, s. 39.

¹⁰ R. Barthes'e göre söylev tipleri unlardır: a) Mecaz-ı mürsele dayanan öykü, anlatı, b) Mecaza dayanan lirik iir, dinsel metinler, us belirten sözler, c) Örtük tasıma dayanan felsefe yazıları, fikir tartı ması yazıları, kuramsal yazılar. (bk. Bayrav *age.*, s. 29)

¹¹ Cürcani, Abdülkâhir El, *Delâilü'l- câz Sözdizimi ve Anlambilim*, Litera Yayıncılık, stanbul 2008, s. 78.

¹² Özünlü, Ünsal, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Multilingual Yayınları, stanbul 2001, s. 150.

¹³ Aksan, Do an, *age.*, s. 29, 30, 128.

tamamından ve göstergeler arası ba ı sanatsal ifadeye dönü türen bütün imkânlardan yararlanan, dile dayalı sanatların en özeldir. Dilin anlam zenginliklerini iire sanat olarak aktarmanın ilk temel yolu da dilin metaforik özelliklerinden yararlanmaktır.

II. Yahya Kemal'in iirlerinde Yol ve Yolculukla İlgili Metaforlar

2 Aralık 1884'te Üsküp'te dünyaya gelen Yahya Kemal küçük ya larından itibaren iirler kaleme almı tır. Sadi Dergâhında ebced hesabını öğrenmi , Muallim Naci, Recaizade Mahmud Ekrem, Ziya Pa a, Abdülhak Hamid, Mehmet Cemal gibi edebiyatçıların eserlerini henüz on be ya ndayken okumu tur. 1903 yılında Paris'e gidi i, iir dünyasında ve anlayı nda büyük de iimler geçirmesine vesile olmu tur. Bu tarihten itibaren halis ve samimi iire ula bilme mücadelesi ba lamı tır. Mondros Mütarekesinin acıklı günlerinde stanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde dersler veren Yahya Kemal, Osmanlı tarih ve edebiyatı ile Fransız tefekkür ve edebiyatı olmak üzere iki kaynaktan beslenmi tir. Osmanlı ve Batı medeniyetlerini iyi bilen yeni, sa lam, açık fikirlere sahip olan Yahya Kemal'in en büyük mazhariyeti, eski iirin ve oradan hareket ederek zümre airlerinin asıl hususiyetini veren, bize ait lirizmin esası olan sesi bulmasıdır.¹⁴

II. 1. Hayat ve Ölüm Ça rı ımlı Yol ve Yolculuk Metaforları

Yahya Kemal'in iirlerinde yol/yolculuk göstergeleri farklı ça rı ım alanlarıyla kar ımıza çıkar. Bu ça rı ımlardan birinci sırada yer alanlar, “*hayat, ömür, ölüm ve insan*”dır. Hayat yolculu unda Allah'ın takdir etti i “*son yolculuk*” kaçınılmaz olarak ya anacak, “*yolcuya serviliklere do ru yol görünecek*”tir. Yahya Kemal ölüme trajik olarak yakla maz, ölümü bir diyardan öbür diyara geçi , uyanılmaz bir uyku ve hayata öbür diyarda devam edi sadeli inde iirine aktarır. air, ölüm gönderimli metaforlarda fiilleri edilgen biçimde kullanarak insanın ölüm kar ısındaki çaresizli ini, “*uyanılmaz bir uyku*” metaforuyla ölümün sıradanlı ını, “*ölüm maceramız*” metaforundaki 1. teklik ahıs iyelik eki ile ise ölümün herkesin ba nda oldu unu sezdirir:

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Yahya Kemal*, Dergâh Yayınları, stanbul, 1982; Beyatlı, Yahya Kemal, *Çocuklu um, Gençli im, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım*, stanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, stanbul, 1986; Kocakaplan, sa, *Yahya Kemal'in iirlerinde Edebî Sanatlar*, Seçil Ofset, stanbul, 2013.

Te rinlerin hüznü geçer tâ iliklere.
Anlar ki *yolcu yol görünür serviliklere*
Dünyanın ufku, gözlere gittikçe târ olur.
...
Yapraklar nasıl dü erse akıp kaybolan suya
Ruh öyle *yollanır uyanılmaz bir uykuya*
Duymaz bu anda ta gibi kalbinde bir sızı;
Fark etmez anne toprak *ölüm macerâmızı*. (KKG, 85, 86)

Tanpınar, Yahya Kemal'in ölüm yolculu unda hiçbir zaman tek ba ına olmadı ını ve sevgilisiyle, arapla, dostlarıyla beraber oldu unu ifade eder ve Abdülhak Hamid'e gazelindeki ölümü bir çe it arkılı Cythere adasına¹⁵ seyahate benzetir.¹⁶ Bu gazelde, aynı zamanda, hayatın gürültü ve amatasından, sonucu bo çıkan çabalarından, misafir olmamızdan (geçicili- inden) dolayı ölümü bir kurtulu , sükûnet ve mutluluk olarak görür. Ayrıca ölüme sesleni ile ölüm gerçekli ine, sıradan ve çok yakın olma anlamı katmı tır:

Yattık bülend servlerin gölgesinde âd
Dehrin bu hây hâyuna mecbûl-i handeyiz
...
Kâm almadık müsâferetinden bu âlemin
Cânanla meyle son günü ey mevt sendeyiz (E R, 97, 98)

Ölüm hayatımızın tam merkezinde tam bir gerçeklik olarak durur; ancak bütün bu keskin gerçekli in hemen yanında tam bir bilinmezlik de vardır. Bu tezat insanın dü ünmesini zorlar; buna ra men “yol nereye?” sorusu hiçbir zaman sorulmamalıdır. Ölüm macerası tam da bizimle ilgili olsa da tam da bir belirsizlik ta ır. Bu belirsizlik üpheye ve sorulara neden olmamalıdır:

¹⁵ “*Cythere'e Yolculuk*” Y. Kemal'in “*gelmi geçmi airlerin en büyü ü*” olarak gördü ü ve çok etkisi altında kaldı ı Charles Baudelaire'in iiridir. Aynı airin “*Güzel Gemi*” ve “*Yolculu a Ça rı*”, “*Yolculuk*” ba lıklı iirlerinde de Yahya Kemal'in yol/yolculukluk göstergelerine yükledi i metaforik anlamların benzerini görebiliriz. (bk. Baudlaire, Charles, *Kötülük Çiçekleri* (Çev.: Erdo an Alkan), Varlık Yayınları, stanbul 2014, s. 95, 97, 213, 235).

¹⁶ Tanpınar, Ahmet Hamdi, *age.*, s. 147.

Sorma bir saniye bile üpheyle sakın: “*Yol nereye?*”

Ayılıp ne ’eni yükseltici sarho luktan

Yılma korkunç uçurum zannedilen bo luktan. (KGK, 97)

Ölüm ve sonrasında sorgulanmaması gerektiğine inanmasına rağmen, Sultan Selim için yazdığı “Rihlet” başlıklı gazelinde, sultanın cennete gitmesi, peygamberimizin huzuruna çıkması ve günahlarının bağışlanması gibi motifler de gazele dâhil edilmiştir. Bunlar iire manevi bir hava kazandırmıştır:

Bir gün çalındı nevbet-i takdir rihlete

Ukbâda *yol göründü* Hudâ’dan bu davete

...

Alından öptü fahrederek Fahr-i Kâinât

Sâbâ sundu sarfedilen bunca himmete (E R, 19, 20)

Sembolik etimoloji üzerine kurulu olan “Mehlika Sultan” iirinde, mecâzi sevgiliye ulaşmak için çıkılan mihnetli yolculuk çarışımı vardır. Bir yönüyle de “Kaf Dağlarına” yapılan yolculuk metaforuyla “simurg” söylencesinin farklı bir ilhamla ifadesi bir yönü görülür. Yolcular, mihnetli bir “sevgiliyi arayış” yolculuğunun sonrasında “çıkışı olmayan bir kuyuda”, “ufku ölüm servileri ile sarımsı gizli bir cihan” görürler. İyiyi, güzeli aramakla geçen zorluklarla dolu hayat yolculuğunun sonu, bize bir hayal âlemi gibi görünen asıl gerçekliktir. Sadece bir tezat ile bize gerçek gibi görünen hayat yolculuğunun hayal, hayal gibi görünen son yolculuğunun ise asıl gerçek olduğu çarpıcı bir biçimde iirde ifadesini bulur. Bu dizelerde sırasıyla kullanılan geniş zaman iire akıcılık katmakla birlikte, hayat yolculuğunun devam edip gittiğini ve ölümün zaman ve mekân tanımadığını, doğrudan doğruya “*yolcu*” öznesiyle ilgili olduğu çıkarımını yapmamızı sağlar. “*varmadan menzile bir yerde ölür*” ifadesi ise ölüm gerçeğinin herkesi kapsadığını ve çok net bir son olduğunu kural olarak aktarır. Hemen ardından kullanılan görülen geçmiş zamanla ise ölümün herkesin başına gelebileceğini adeta gözle görülür şekilde daha kesin bir ifade ile sonlandırır. “*Göç*”, “*göçüp gitmek*” ölüme hem sıradanlık hem de bir yerden bir yere (dünyadan ukbâya) geçiş olarak algılanmasını sağlar. İire göre ölüm bir yok oluş değildir, bir mekân değişikliğinden ibarettir. “*Emel gurbeti*” ifadesi ile aslında ölüm diyarının bir anavatanı, dünyanın ise gurbet olduğu sezdirilir:

Bu emel gurbetinin yoktur ucu;
Dâimâ *yollar uzar*, kalb üzülür;
Ömrü oldukça yürür *her yolcu*
Varmadan menzile bir yerde *ölür*

...

Bir hayâlet gibi dünyâ güzeli
Girdi inden beri rü'yâlarına;
Hepsi meshûr, o muammâ güzeli
Gittiler görme e *Kaf Da larına*.

...

Su çekilmi gibi, rü'yâ oldu!
Erdiler *yolculu un son demine*;
Bir hayâl âlemi peydâ oldu,
Göçtüler hep o hayâl âlemine. (KGK, 122, 123)

Yahya Kemal'in şiirlerinde, ölüm için "serviliklere uzanan bir yol", "uyanılmaz bir uykuya yollanmak", "zamandan demir almak günü", "meçhule giden bir gemi", "göç", "göçüp gitmek", "hayalinde do an âlem", "hayal âlemi", "yol görünmek", "Huda'ya do ru sefine açılması", "cam-ı fenâyâ veda etmek", "âlemin serhaddi", "haddine varmak", "manevi sefer", "sahilden uzakla mak", "bezm-i ezele gitmek", "yolculu un son demi"; hayat, dünya ve ömür için "seyahat", "uzun yol", "zahmetli yolculuk", "emel gurbeti", "rıhtım", "liman", "ömrünün geçti i sahil", "sefer eylemek"; insan için ise "yolcu", "son yolcu" gibi zengin metaforik anlam yo unlu u ile insan-hayat-ölüm üçlüsü etrafında dönen lirik bir ölüm anlam alanının oldu u görülür.

"rıhtım", "sahil", "liman" gibi metaforlar, dünyada, bize ölüm gemisinin (*sessiz geminin*) her an gelip yana abilece i bir noktada ya adı ımızı anlatır: 3. teklik ahıs art çekimi ile sunulan ifadede bizim di ımızda beklemedi imiz bir zamanda "*emri Hak vaki olursa*" ça rı ımı olu ur. Ölümün son derece realist betimlendi i "Sessiz Gemi" iirinde bu metaforik anlamlar aracılı ı ile derin bir lirizm iirin tamamına yayılmış tır. Geminin yolculu u bu iirde tam bir cenaze merasimini resmetmektedir.

Artık demir almak günü gelmiş zamandan,
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol! (KGK; 89)

II. 2. Balkanlar ve İstanbul'da Yol ve Yolculuk

Üsküp'te dünyaya gelen, Nisan 1902'de İstanbul'a gidene kadar örenim hayatına Üsküp ve Selanik'te kesintilerle devam eden Yahya Kemal'de Balkanlar çok müstesna bir yere sahiptir. Bu mekânlar için duygu de erleriyle yüklüdür, Balkan topraklarını Misak-ı Milli sınırları dı ında kalan öz topraklarımız olarak görür. Onun iirlerinde Balkanlar, “yerin serhaddi”, “son diyar”, “garbin ucu”, “hicretlerin bakıyyesi”, “mahzun hudutlar”, “ufuktaki sonsuzluk”, “sonsuz ufuk”, “asi ve ba rı hûn” metaforları ile lirik bir biçimde ifadesini bulan bir “gurbet”tir. A a ıdaki dizelerin 1. teklik ahıs tarafından aktarılmı olması da airin Balkanlara öznel duygu de erleri yükledi inin bir göstergesidir:

Bir gün dedim ki istemem artık ne yer ne yâr!
Çıktım sürekli gurbete gezdim diyâr diyâr;
Gittim o son diyâra ki serhaddidir yerin,
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin (KGK, 15)

Yol ve yolculu un temel anlam alanında yer aldı ı iirlerinde yaygın olarak “gurbet”, “ufuk”, “kaygı günleri”, “uzun yolculuk” göstergeleri yer alır. Gurbetin sonsuz ufuklarında ise görünen menzil Balkanlardan sonra İstanbul ve semtleridir. Bu dizelerde “ufuk” metaforu ile gelece e dair bir ümit gönderiminde bulunur. Bir İstanbul âiri olan Yahya Kemal'in iirlerindeki gurbet duygusu Attilâ İhan'daki gibi Anadolu insanına has bir gurbet duygusu de il, İstanbul'a ula ma iste i ile dolu olan ve bu istekle anlamını bulan bir gurbet duygusudur:

Ben yolcuyum bugün
Nis Karnaval'da e lenedursun
Ben yolcuyum bugün. Yolun ufkunda Çamlıca...(KGK, 68)

Gurbetten uzun yolculuk etmiş dönüyordum
İstanbul ufuktaydı... (KGK, 69)

Yahya Kemal'in "Gurbet" başlıklı şiirinde baştan sona gurbet duygusu, bütün zorlukları ile iire dâhil edilmiştir. Şair, gurbet göstergesinin bütünleyicisi olarak, hayat boyunca sürüp giden, bitmeyen ümitler için "bitmeyen ufuklar" metaforunu kullanmıştır:

Gurbet nedir bilir mi o menfaya gitmeyen?

Ey gurbet, ey gurubu ufuklarda bitmeyen

Ömrün derinliğinde süren kaygı günleri... (KGK, 115)

III. Attilâ İhan'ın Şiirlerinde Yol ve Yolculuk ile İlgili Kavram Alanları

15 Haziran 1925'te Menemen'de dünyaya gelen Attilâ İhan, çocukluğunda halk kültürünü ve halk söyleyişini benimsemesinde etkili olan Bahri amcasından, Zekiye ninesinden ve Emine Bacıdan söz eder. Babasının görevi dolayısıyla önce İlgin olmak üzere Anadolu'nun birçok yerini görür. 1941 yılında bir hikâyeye ve bir şiir kaleme alarak edebiyat dünyasına girer. Bir kaçış gibi görünen 1949 yılındaki Paris yolculuğundan sonra şair, Paris, İzmir ve İstanbul üçgeninde döner durur. 1951 yılında Paris'e ikinci gidişinde, Attilâ İhan ulusal sentez düşüncesini yakalamaya çalışır. Şairliğin ilk on yılında, II. Dünya Savaşı'nın etkileri sonucunda hem duygusal ve bireysel hem de toplumsal temalara yönelir. Şiirin kelimelerle değil, imgelerle yazıldığını ifade eden Attilâ İhan'a göre, kelime imge değildir ve sadece benzetme (tebihiyet) de değildir, her ikisini de kullanan duygusal/düşünsel içeriğin somutlaşma biçimidir. Anlatıcının imgeyle, imgeyi anlatmakla görevli öteki kelimelerle, mısra ve şiir içindeki ses uyumuyla imgeler arası birlik ve karışıklıkların gelişme süreciyle bağlantılıdır.¹⁷ Aksan'a göre Attilâ İhan, dışarı dünyadan edindiği izlenimlerle iç dünyasının tasarım ve çarpışmalarının başdağınıştır.¹⁸

III. 1. Anadolu'da Yol ve Yolculuk

Attilâ İhan'ın, şiirlerinde "Hasan Beyli Yaylaları", "Kızılaç", "Seyhan", "Ceyhan", "İslahiye", "Osmaniye", "Çukurova", "İzmir", "İstanbul", "Ye ilköy" vb. gerçek mekân isimleri yer alır. Bu onun şiirlerinin toplumsal gerçeklik üzerine kurulu bir lirizme dönük olduğunu göstergesidir. Bu mekân isimlerinin yanı sıra özel isim olarak insan

¹⁷ Ayrıntılar için bk. Çelik, Yakup (Editör), *Attilâ İhan Armağanı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006; İhan, Attilâ, *Elde Var Hüznün*, Bilgi Yayınevi Ankara, 1999, s. 92.

¹⁸ Aksan, Doğan, *age.*, s. 37.

isimlerine de yer verir. İhan'ın şiirlerinde Anadolu yolları ve Anadolu'daki yolculukları Anadolu tasvirleriyle süslenmiştir. Bu tasvirler, çok canlı ve hayata dönük olup, Anadolu insanının adlarının zikredilmesi ile daha gerçekçi bir anlama bürünür. Bütün bu gerçeklikler ço u zaman Anadolu hayatındaki güçlükler ve güzelliklerle bir arada yer alır. Anadolu'da “göç” olgusu vurgulanır. Anadolu insanının göçünü “göçmen ku lar” “turnalar” metaforları ile dile getirir. Bu metaforla Anadolu insanının sürekli olan göç hikayesini anlatır. “Ortalık duman duman” ve “zifiri karanlık” gibi ifadeler bir taraftan tasvir anlamındayken, di er taraftan metaforik anlamla göçün güçlü ünü, Anadolu insanının tüm zorluklara ra men hayat yolunda devam etti ini ça rı tırmaktadır. “ ahan”, “ arkısını köyden köye iletme” metaforları sürekli göç halinde oldu unu ve yi itli i ile her gitti i yerde izler bıraktı nı sezdirmektedir. Bu Anadolu ve göç üzerine kurguladı ı şiirlerde gerçekli in hemen yanı ba nda Anadolu insanının garipli inin duygusallı ı sezilir. Ayrıca air, göçün devamlılı ıyla hayat mücadelesinin devamlılı ı arasında benzer bir anlam bütünlü ü olu turmu tur, Anadolu insanı ne göçten ne de hayat mücadelesinden vazgeçer:

imdi göçmen ku ların tebdil-i mekan ça ıdır,
bir yol sökün eyledi mi dizi dizi turnalar
Hasanbeyli yaylaları can bulup ye erdi mi
kınalanır elvan elvan yeryüzü. (D, 17)

ve bir ahan gibi ya amı gerçek
altında doru civan elinde martin
bu da benim bu da senin diyerek
iletmi köyden köye arkısını (D, 38)

kim bilir kaç araba kaç çöpür ökke
ömrünü tamamlayıp yollara eskiyecek
insana kafa tutan da yollarını
benzin ile çalı an kayalarla güre en
da yapılı arabalar yenceye dek (D, 41)

airin şiirlerinde Balkanlar göçü, tarihi bir gerçek noktastan ifadesini bulan bir lirik söyleyi le yer alır. Balkanlar'dan göç hadisesini “yeni bir hayat”, “anayurda do mak”, “gariplik sinmek” ve “usul usul yola

çıkma” gibi metaforlar ile süsledi i göç hadisesinin garipli ini, tüm hazinli i ile hissettirir. “*Altın kafes*” metaforu ile anavatanda maddi durumlarının iyi olmasına rağmen göçmenlerin yurt belledikleri yerleri derinden özledikleri vurgulanmı tır.

Attilâ İhan'ın iirlerinde Balkanlar Yahya Kemal'deki kadar iç burkucu de ildir. Balkanları, dı odaklayımla, bir tarih tablosu anlatır gibi iirine dahil eder. Yahya Kemal ise bu toprakları kaybedilmi ya da terk edilmi olarak görmez, geni ufuklarının bir yerinde hâlâ yerini korur. Bu durum, iki airin Balkanlara yüklemi oldu u duygu de erinin farklılı ını ortaya koyar:

gel o taraf Bulgarlık olalı beri
bir *gariplik sinmi* içlerine
altın kafesteki bülbül misali
yurt hasreti i lemi iliklerine
....
bir sabah *usul usul yola çıkmı lar*
anayurda do du *göçmen kabileleri*
yeni bir hayat bekliyormu onları (D, 33)

Anadolu iirlerinde tren, tren vagonları, tren istasyonları adeta ki ile tirilmi bir biçimde yer alır. Tren ve tren ça rı ım alanında yer alan di er göstergeler¹⁹ gurbet yolculuklarının vuslata ve ayrılı a neden olan hem olumlu hem olumsuz ça rı ımlar yüklenen ba nesnesi durumundadır. Trenin yanı sıra kamyonlar, ırgat kamyonları Anadolu betimlemelerinin içinde yer alır:

e er sen yine stanbul'san
kirli dudaklarını bulut bulut dudaklarıma uzatan
sirkeci gari'nda tren çı lıklarıyla bıçaklanıp
intihar dumanları içindeki haydarpa a'dan
anadolu üstlerine bakıp bakıp

¹⁹ iirlerdeki ça rı ım alanında yer alan bazı göstergeler unlardır: tren çı lıkları, tren düdüklarının çı lık çı lı a sorması, görünmez raylar, hürriyet trenleri, içinden bir tren kalkması, vagon penceresi, bo vagon gibi gözler, lokomotif hı mı. Vagonlar sıra sıra ve farklı farklı olmaları bakımından, farklı hayatın devamlılı ını ve farklılıklarını ça rı tırır.

a layan

sen e er yine stanbul'san... (BSM, 6)

air iirlerinde gerçek anlamları ile yol/yolculuk ile ilgili gerçek isimlere yer vermiştir: “*telsiz mevceleri*”, “*tren penceresi*”, “*istasyon*”, “*telgrafın telleri*”, “*yol geçen hanları*”, “*derya ku u limanları*”, “*tramvaylar*”, “*kamyonlar*”, “*otobüsler*”, “*gemiler*”, “*trafik ı ıkları*” vb. Memleketimizin manzarasını oluşturan bu gerçeklikler iirin merkezindedir ve iirin hayalinde denizler, dünyalar olmasına rağmen, bunların bulunduğu memleketinde olmak ister; çünkü bu mekânlar bizim gerçekliğimizdir, hayal âleminde ya da gerçeklikte dünyaları dolaşmak her zaman, bizim olan mekânlardan uzak kalmanın verdiği garipliği taşır:

Özüm nur gibi vardım denizler başına

Vardım terk ile rüyaları rüyaları

Vardım düşünerek dünyaları dünyaları

Memleketim aılık garip Karacaoğlan

Yol geçen hanları derya ku u limanları (D, 55)

Attilâ İhan kimi iirlerinde ise bize Anadolu'yu karşı karşıya getirir. Bu iirlerde anlatım ve manzara o denli akıcı ve aydınlıktır. Örenilen geçmiş zaman ve art kullanımları ile, bu yolculuğun iirin hayal dünyasının bir yansıması, hayallerini süsleyen memleket gezileri olduğunu hissedebiliriz:

ikimiz otobüsle uzak bir şehre gidiyormu uz

kars'a mı desek

ardahan'a mı desek

yollarda kar bulut mavisi/damlar duman

derin bir uykusuzluğa sarkmış yolcular

bir uçuruma sarkar gibi

...

gizli böcek çıtırtıları oförün radyosundan

camlar buğulandı (EVH, 21)

III. 2. stanbul'da Yol ve Yolculuk

iirlerinde stanbul'da birçok semt ve mekân adı yer alır. stanbul'un gerçek yüzü, bütün manzarası ile iirin iirlerinde yer alır. Dünyadaki birçok

ülkeye seyahat eden air buralarda hissetti i yalnızlık, bilinmezlik duygularına bir gelecek, ümit, ilaç, sı inak ve aydınlık olarak stanbul'u görür. Bu dizelerde 1. ahıs gönderiminin olması, bu uzak yolculukların airin özündeki derin izlerin bir yansıması olarak kabul edilebilir:

*kenya'da simsiyah yalnızım
yoksul bir ilepte gemiciyim
malezya'da yük bekliyorum
önümden çekilirsen stanbul görünecek
nerede oldu umu bilece im (YK, 38)*

stanbul ve stanbul'un semtleri, yolları, yolculuk araçları kimi zaman bir tecrübeli insan gibidir, kimi zaman ise deniz ürperir, akıntı ters gider i ler yolunda gitmez, Üsküdar mavi sisler içinde kalır. Kimi zaman ise Beyo lu'nun arka sokaklarındaki çirkinlikler tüm çıplaklı ı ile gözler önüne serilir. Ki ile tirme, bu nesne ve mekânların airin hayatındaki önem ve etkiyi vurgular niteliktedir:

*hani görmü geçirmi atlı tramvaylar
hani her ak amdan bostanlı'dan öte (D, 89)*

*deniz ürperiyor içini çektikçe rüzgâr
tarz-ı nevin yola çıkmı be ikta iskelesinden
akıntı ters gidiyor
mavi sisler içinde üsküdar (D, 94)*

*beyo lu'nda devriyeler fahi eler ak amı
sarho de il iki kadeh rakıdır hepi topu (EVH, 13)*

III. 3. Özgürlük Yolu ve Yolculukları

Attilâ lhan'ın iirlerinin büyük bir bölümünde özgürlük mücadelesi, yol/yolculuk metaforlu ça rı ımlarla sa lanmı tır. air ruhunun derinliklerinde yer alan özgürlük aray ını “*anamdan yolcu do mu um*” metaforu ile etkili bir biçimde ifade eder, bu aray ı tüm zor artlara ra men sonu ölüm dahi olsa devam edecektir. Bu metafordaki ö renilen geçmi zaman kullanımı, airin özgürlük aray ının herhangi bir zorlamayla olmadı ını, özgürlü ün adeta genlerine sinmi oldu unu anlatır.

Ayrıca hemen sonra görülen geçmi zaman 1. teklik ahıs çekim sıralaması, bu arayı ın bilinçli bir çizgiye dönü tü ünü ve hayatına aktardı ını gösterir.

Özgürlük arayı ı için “yola dü en” air bu yolda ömrü boyunca yılmadan yürür. airin hayat yolculu u, özgürlük arayı ı ile anlamlı hale gelir. Bu yolda kimi zaman ümitlidir kimi zaman ümitsiz kimi zaman ise kaçı halindedir; ama hayali ile de olsa bu yoldan hiçbir zaman ayrılmaz:

yolumdan çekil yavrum
ba lasalar duramam
demir âsâ demir çarık dedim
neyleyim!
yolculuk dedim
...
yola bir dü üldü mü ömür boyunca gidilir
ekme in ve arabın pe inden
...
harblere açıklara ra men
anandan yolcu do mu um
gurbet dedim
vatan dedim
hürriyet dedim (SB, 4)

Bu özgürlük yolunda özel bir yeri olan ve airin özgürlük yolculu undaki arayı larını ve co kusunun en iyi yansıtan ehri Paris'tir:

bir hızlı bulutlar
kırmızı ku larla süslenmi yün eldivenlerin
gökyüzü kaldırımlarken ve paris ehri
sen ve paris ehri sevgilim
ve her biri bir ba ka türlü çı rı an
yol-cu-luk-lar (SB, 5)

Hayatın tam da içinde, hatta kendisi olan özgürlük yolculu u kimi zaman bütün gerçekli i ile kimi zaman hayalleri süsleyen bir emel olarak,

ümit ve ümitsizlik gelgitleri ile Attilâ İhan'ın şiirlerde yer alır. “*gemi batıyor*”, “*gemisiz kalmı ulu bir liman*”, “*gemilerin uyanması*”, “*gemilerin kaybolması*”, “*gemiler yorgun ve uykuludur*”, “*gururlu bir gemiyim*”, “*içimde ilepler çarpıyor*”, “*yalı bir ilep alıyor*”, “*vapurların u uldaması*”, “*vapur eli kolu balya lıydı*”, “*vapur kudurdu*”, “*siyah bir vapur*”, “*kayıp vapur*”, “*sabah karanlıına vapur yana ması*”, “*vapurun ecelteri dökmesi*”, “*yelken açmak*”, “*siyah yelkenlerin çekilmesi*”, *yelkenlerin paramparça olması*”, “*karanlıın yolları tutması*”, “*yola dümek*”, “*yollarım kapandı*”, “*bütün yolların tutulması*”, “*yolcu olamamak*”, “*yolların tükenmemesi*”, “*sefer*” gibi imgeler özgürlük ve hayat yolculuğunu temsil eden metaforik kullanımlar olarak karşımıza çıkar.

III. 4. Hayat ve Ölüm Çarışımı Yol ve Yolculuk Metaforları

Şiirinde hayat ve ölüm özgürlük yolculuğunu macerasında sadece bir bölüm, bir teferruat gibi görünür. Ancak nasıl ki özgürlük mücadelesi, çok çetin bir yolculuksa, hayat da böylesine “*hiçbir zaman sonu gelmeyen*”, “*çetrefil bir yolculuk*”tur. Ölüm ise, “*bir gidenin bir daha dönmediği*”, “*koyup gittiği*”, “*sonrasız, büyük bir boylu yapılan*”, “*son büyük yolculuk*”tur. Bu yolculukların hedefi çoğunlukla zaman belirsizdir, yolcular ise alımlı ve dindar, muhalif yolculardır.

gümrük duvarlarına yapı tıran yolcu Abbas²⁰
ya benim kahrım
ya senin a rın
a ır kabalarınınla uykularımı ezerek deliksiz
ya attı ın (BSM, 7)

Ayrıca dizelerde fiil kullanılmaması ve eksilteli yapılar, akıp giden hayat yolunda insanın çok etken olmadığını sezdirir.

aylar boyunca sefer sefer boyunca deniz
deniz boyunca sema sabah ve akşam (D, 68)

²⁰ Şair, yolculuğun devamlılığını vurgulamak için “yolcu Abbas” deyimini kullanır. Deyimin hikâyesi ise şöyledir: Abbas Hoca (Abbas Molla) adlı bir zat Azerbaycan’ı, İran’ın pek çok yerlerini, Hindistan’ı, Arabistan’ı, Mısır’ı ve Kafkasya’yı dolaşarak bir halk airdir. Gittiği ve gezdiği yerlerde, güzel sohbetinden hoşlananların, bir süre daha kalmasını istemelerine karşılık: “Ölmez, kalamam. Yolcudur Abbas, bacası durmaz” der ve yoluna devam eder. Bu deyim, yolcu ve ölmek üzere olmak gibi iki anlamı vardır. Şiirlerinde her iki anlamı da dâhil eder.

A a ıdaki dizelerde ise, “*kesinle mi*” fiilindeki i te ve ö renilen geçmi zamanlı yapı “*çetrefil yolculu un*”, yolcunun kontrolü dı ında ve kendili inden gerçekle ti ini sezdirir:

*aykırı bir yolcuyum dünya geni
büyük bir kulak çınlıyor içimdeki
çetrefil yolculu un kesinle mi (BÇ, 11)*

Bu yolculukların meçhul sonu olan ölüm, hürriyete kavu mak için rahatça göze alınabilecek bir son olarak görülür, ölüm, “*kanadı kırılmı bir ahinin gökyüzünde yıldıza dönü mesi*” gibi masalsı ve cesur bir son, “*mihnet ülkesindeki meçhul bir yer*”dir. Ölümün korkulacak bir ey olmadığı nı, hatta güzel ve yüce bir son oldu unu “*kanadı kırık bir yıldız*” metaforu ile anlatır. A a ıdaki son dizede ise sanki bir halk deyi i gibidir. air, dilden dile dola an ölümün sıradan bir ey oldu unu adeta ya amı çasına dile getirmi tir:

*koca ahin seninle yıldızları gezmi tik
neyleyim kanadın kırılmı biz yıldız olmu uz
söyle ir dururuz onlar da bir günmü
ölüm ölüm dedikleri i te bu ölümümü (D, 104)*

Ölüm, “*ya amak için ölmek*” zıtlı ı ile anılır, “*ölelim*” istek yapısı bu yolda ölmenin toplumsal yönünü sezdirir. Bu yönüyle Attilâ lhan özgür ya amak için gösterdi i mücadelede yalnız de ildir. Bu mücadeleyi ve u runda ölümü göze almayı bireysel de il toplumsal bakı la iirine döker. Bu toplumsal yöneli i, 1. çokluk ahıs gönderimi de destekler:

*dü mü üz hürriyet diyerek yola
...
çüksün kar ımıza zalim ordular
ölelim ya amak için marianne (D, 159)*

“*dünya gari*”, “*son istasyon*” gibi hayat ve ölüm anlamlı metaforların merkezinde yer alan “*katar katar trenler*”, hayat yolculu undaki ya ama biçimlerini sembolize eden ifadelerin ba nesnesi olarak geçer. Bu dizelerdeki eksiltili cümleler, insanın hayat akı ında çok etkili olmadan ya ayıp gitti ini ancak asıl gerçekli in ölüm oldu unu anlatır. Eksiltili ve hayat çe itlili ini betimleyici isim cümlelerinden sonra, “nasıl ya arsan ya a

de i mez varılacak son” ifadesindeki arta ba lı geni zaman kullanımıyla ölüm gerçe i, hayallerde adeta im ek gibi çakar. “varılacak” edilgen gelecek zamanlı sıfat-fiil ise yine insanların ölüm kar ısında çaresiz oldu unu, son istasyona varmamızın bizim iste imizle ilgili olmadığını çar ı tırır:

trenler katar katar

u da da alı *dünya garında* gördü üm

türlü çe idi var

kimisi gümü tendir camları kesme billur

kimisi ah ap durdu u yerde tutu ur

kimisi sanki solucan uzar uzadıkça

kimisi dü üm üstüne sanki dü üm

kim olsan fakat hangisine binsen

nasıl binersen bin

de i mez varılacak *son istasyon ki ölümdür* (EVH, 54)

Sonuç

Bu çalı ma ile edebî metin incelemelerinde airlerin iirleri ve edebî ahsiyeti üzerinde yorum yapmanın birinci basama ı olan iir dilinin seçme-birle tirme ve bir arada kullanılan göstergelerin dilbilgisi yapıları, metafor ekseninde bir inceleme denemesi yapılmı tır. iirlerin anlamını çözmek ve yorumlayabilmek için iirlerde kullanılan dili en güvenilir bir yol gösterici olarak ele almak ve önemsemek gerekti ini söylemek mümkündür.

ki airin iirlerindeki yol-yolculuk metaforları esas alınarak yapılan tespitlerden çıkarılan sonuçlar özetle öyledir:

1) Her iki air de yolu ve yolculu u insanın ömrü, ölüm; yolcuyu ise insan çar ı ımıyla kullanmı tır. Bu, iki airin de ortak yönüdür. Ancak Attilâ lhan yol ve yolculu u ölümün de il hayatın capcanlı ve dinamik bir parçası olarak görür. Yahya Kemal'in iirlerinde ise yol/yolculuk ço u zaman hayatın akı ını ve hüznü bir sonu, ba ka bir âleme geçi olarak çar ı tıran bir vedayı temsil eder.

2) ki air için ortak yönlerden biri de yelken/yelkenli/gemi/vapur göstergeleri ile yapılan metaforlardır. kisi de bu göstergeleri ümit, ümitsizlik sembolü olarak kullanır. “Ufuk” göndergesi, Yahya Kemal'de stanbul ve Balkanlar ile bir arada kullanılırken, Attilâ lhan'da sadece stanbul ile bir arada kullanılır.

3) Attilâ Ihan'ın hayat yolculu u her zaman özgürlük arayışıyla iç içedir. Yahya Kemal'in hayat yolculu u ise her zaman insanın fanili ini, geçicili ini hissettirir.

4) “Son yolculuk” lirizmine yönelik metafor her iki airde de ortaktır. Attilâ Ihan gemi ve yelken açmakla ilgili göndermeleri; özgürlük için, “*hayat yolculu u*” ve “*son yolculuk*” metaforları için ise “tren” göndermelerini kullanır. Yahya Kemal’de tren göndermesine hiç rastlanmaz, bütün bu anlamlar için gemi ve çarım alanındaki diğer göndermeleri kullanır.

5) ki airde de de iki dönemlerde bir Paris sevdası vardır ve yine ikisi de Paris’e tabir-i caizse kaçarak gider. Yahya Kemal’in şiirlerinde Paris sadece Fransız airden aldı etkiyle çözümlenebilir ve şiirlerinin hiçbirinde Paris adı zikredilmez. Ancak Attilâ Ihan’ın şiirlerinde gerek Paris gerekse dünya, Türkiye ehirleri ve bölge adları sık sık geçer. Bu da Attilâ Ihan’ın şiirlerine toplumsal gerçekçili in birebir yansıdını; Yahya Kemal’de ise sanatını etkileyen sembolik unsur olarak yer aldını gösterir.

6) Attilâ Ihan ölümü adeta “*kanadı kırık bir yıldız misali gökyüzüne yolculuk yapma*” imgesiyle bağık bir biçimde ifade ederken, Yahya Kemal, daima edilgen yapıllı fiillere yükledi i ölüm anlamıyla insanın ölüm karısındaki çaresizli ini vurgular. Bunun yanı sıra “*ölüm maceramız*” ifadesiyle ölümün bütün canlıları içine alan bir gerçeklik oldu unu vurgular. “*uyanılmaz bir uykuya yollanmak*” metaforuyla ölümü hem elimizde olmayan hem de sıradan bir olgu gibi algıladı nı sezdirir. “*Biz*” gönderimi, Attilâ Ihan’da özgürlük arayışı anlamıyla kullanılan “*yola çıkarız*” metaforlarında sıkça göze çarpar.

8) Yahya Kemal Balkan yolculuklarında ise tek bağıdır. Bu yolculukları, birinci teklik ahıs gönderimiyle, kendi nokta-i nazarından anlatır. Bu da airin Balkanlara yükledi i duygu de erini, aidiyet duygusunun devam etti ini sezdirir. Attilâ Ihan’da ise “o da benim bu da benim” metaforu ile somutla an Anadolu insanına has sürekli göç ruhunun varlı ı sezilir. Balkanlara göç ise di odaklayımla trajik tarihi bir olay söylemiyle iire aktarılır.

KAYNAKÇA

Aksan, Do an, *İir Dili ve Türk İir Dili*, Engin Yayınları Ankara, 1995.

-----, *Anlambilim ve Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınları, Ankara 1998.

- , “Dilbilim Açısından İir”, *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2004, s. 129-156.
- , “Göstergeler ve İir Dili”, *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2004, s. 342-349.
- Aksoy, Ömer Asım, *Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1988.
- Aristoteles, *Poetika* (Çev.: İsmail Tunalı), Remzi Kitabevi, İstanbul 2008.
- Bayrav, Süheyla, *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi*, Multilingual Yayınları, İstanbul 1999.
- Baudlaire, Charles, *Kötülük Çiçekleri* (Çev.: Erdoğan Alkan), Varlık Yayınları, İstanbul 2014.
- Beyatlı, Yahya Kemal, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1986.
- Cürcani, Abdülkâhir El, *Delâilü'l-câz Sözdizimi ve Anlambilim*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Çağrı, Yağar, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Üzerine Türkçe Sözlük C. 1, 2, 3, 4, 5*, Ötüken Neşriyatı, İstanbul 2007.
- Çelik, Yakup (Editör), *Attilâ İlhan Arma Anı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- Erkman-Akerson, *Göstergebilime Giriş*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2005.
- Guiraud, Pierre, *Göstergebilim* (Çev.: Mehmet Yalçın), İnce Kitabevi, Ankara 1994.
- , *Anlambilim* (Çev.: Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul 1999.
- Günay, Doğan, *Metin Bilgisi*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2001.
- , *Sözcükbilime Giriş*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2007.
- Joubert, Jean Louis, *İir Nedir?* (Çev.: Ece Korkut) Öteki Yayınevi, Ankara 1993.
- Kılıç, Veysel, *Dilin İlevleri ve İletimi*, Papatya Yayıncılık, İstanbul 2002.
- Kocakaplan, Mustafa, *Yahya Kemal'in İirlerinde Edebî Sanatlar*, Seçil Ofset, İstanbul 2013.
- Korkut, Ece, “Dilbilimsel İir Çözümlenmeleri”, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2003, s. 133-142.
- Özünlü, Ünsal, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2001.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Yahya Kemal*, Dergah Yayınları, İstanbul 1982.

İirlerin Tarandığı Kaynaklar

- Beyatlı, Yahya Kemal, *Eski İirin Rüzgârıyla*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1985.
- , *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları İstanbul 1987.

- , *Rubâîler ve Hayam Rubâîlerini Türkçe Söyleyi*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1988.
- İhan, Attilâ, *Bütün İirleri II Sisler Bulvarı*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1983.
- , *Bütün İirleri IV Ben Sana Mecburum*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.
- , *Bütün İirleri VI Yasak Sevi mek*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.
- , *Bütün İirleri IX Elde Var Hüzün*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.
- , *Bütün İirleri I Duvar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2000.
- , *Bütün İirleri III Ya mur Kaça ı*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2001.
- , *Bütün İirleri V Bela Çiçe i*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2001.

İirlerin Tarandı ı Kaynaklar ve Kısaltmaları

- BÇ:** Bela Çiçe i
BSM: Ben Sana Mecburum
D: Duvar
E R: Eski İirin Rüzgârıyla
EVH: Elde Var Hüzün
KGK: Kendi Gökkubemiz
SB: Sisler Bulvarı
YK: Ya mur Kaça ı